

RESSENYES

Pere Salas Vives, *L'espanyolització de Mallorca. 1808-1923*. Pollença: El Gall Editor, 2020, 422 pp.

Des de la dècada de 1990, la construcció de l'Estat nació, els moviments nacionalistes i les identitats nacionals a Espanya han estat objecte d'atenció des de la història política. La coneguda com a «tesi de la dèbil nacionalització» va funcionar durant molt de temps com a paradigma interpretatiu que explicava el fracàs en la difusió i l'acceptació social de la identitat nacional espanyola com a resultat de la debilitat i la ineficiència –si no inexistència– del nacionalisme espanyol; tot plegat derivava en darrera instància de les particularitats i les insuficiències del procés contemporani de modernització política, social i econòmica a Espanya.

No es pot donar el debat per tancat. Com a mínim, no en el sentit que no s'ha imposat inqüestionablement un nou paradigma, i persisteixen en la historiografia visions sobre l'excepcionalitat o les deficiències d'aquells processos. Tanmateix, s'han fet notables avanços i, tal volta, allò que era més important del debat no consistia a assenyalar-ne insuficiències o no. Especialment, s'ha aconseguit dirigir l'anàlisi cap a símbols, discursos, rituals, dinàmiques territorials, cultures polítiques, entre d'altres elements, i, fins i tot, s'han proposat models analítics i s'ha fet un esforç per incorporar-hi perspectives i conceptes d'estudis internacionals sobre el fenomen del nacionalisme. Això sí, resta molta feina per fer.

En bona part, *L'espanyolització de Mallorca* s'encaixa en aquest panorama historiogràfic. Pere Salas Vives n'és l'autor, un historiador dedicat a l'estudi de la construcció estatal i de la moderna Administració liberal a Espanya, a través del cas mallorquí, fonamentalment. Salas ha explorat el creixement de l'entramat burocràtic, d'infraestructures i serveis, amb un interès especial cap a àmbits com el mèdic, durant el segle XIX i les pri-

meres dècades del XX. En moltes ocasions les anàlisis d'aquelles dinàmiques les ha posades en relació amb el disciplinament popular, l'assentament del liberalisme o la importància dels poders locals, tot situant Espanya en un sentit de normalitat dins el context europeu.

Salas darrerament ha orientat aquestes investigacions en una altra direcció: el procés de nacionalització a Espanya, concretament a Mallorca. Així, com el mateix autor indica, s'ha afegit a un conjunt d'historiadors i historiadores que s'han ocupat de la qüestió al conjunt de les Illes Balears i Pitiüses. Aquest llibre n'és el darrer resultat. Es tracta d'una notable aportació a aquest camp en què es combinen capítols d'anàlisi documental amb altres principalment basats en bibliografia, amb una notable riquesa d'imatges, i que s'aplica amb una mirada àmplia al fenomen de la nació, incorporant-hi diversos marcs interpretatius i dimensions quantitatives i qualitatives.

Des d'un bon principi, l'estudi es formula obertament en contra de la tesi esmentada de la dèbil nacionalització. En canvi, aposta per reavaluar el paper de l'Estat i les seues iniciatives a l'hora de promoure la identitat nacional espanyola, i afirma la majoritària identificació amb Espanya dels mallorquins i mallorquines a partir de l'època contemporània. Ja abans de la revolució liberal, de fet, l'acció estatal hauria contribuït a reformular anteriors fidelitats polítiques i territorials, erosionaria la presència de referents particulars –com la llengua catalana– i, en tot cas, els atribuiria nous significats consonants amb la nació espanyola.

Per tant, no ha d'estranyar que el plantejament de l'obra arranqui de la idea de la centralitat de l'Estat en la construcció i la difusió social de la identitat i el nacionalisme espanyols. Així doncs,

igualment, també cal esperar que bona part del treball se centre en dinàmiques dependents de l'acció estatal, com la guerra, l'exèrcit, l'escola i la fiscalitat. En efecte, el lector trobarà diversos capítols al respecte.

D'entrada, això pot vincular el treball de Salas amb una perspectiva clàssica, «de dalt cap avall», en la concepció del procés de construcció de la identitat nacional. De fet, *Eugen Weber* i *Peasants into Frenchmen* són citats en diverses ocasions per a reforçar l'argument que l'expansió de l'Estat, en forma de servei militar, educació, infraestructures, economia i serveis va ser una contribució clau a la nacionalització. Tanmateix, es tracta d'una referència inexcusable i, sobretot, l'autor manifesta explícitament les crítiques a les interpretacions de Weber i assumeix amb naturalitat que «l'Estat no va actuar en solitari en el procés de nacionalització» (p. 179).

A més a més, els plantejaments del llibre van molt més enllà. Salas dedica un capítol i diverses pàgines a la funció nacionalitzadora en sentit espanyol de la religió i l'Església. En aquell àmbit, l'autor destaca que es va donar cabuda a declinacions regionals de l'*espanyolitat*, per a incorporar en alguns casos símbols, relats i figures històriques i la llengua catalana a la definició nacional espanyola de Mallorca. Es tractaria d'una integració subordinada, però possible i efectivament duta a terme. Al respecte, la construcció de la identitat nacional des de l'espai regional i municipal és una hipòtesi que sobrevola el conjunt del treball de Salas. Això també trenca parcialment l'esmentada visió clàssica, «de dalt cap avall», que l'autor especialment confronta amb interpretacions deutores de la tesi de la dèbil nacionalització, que entenen el vigor dels discursos i la simbologia regional i local com a frens a la identificació amb el marc nacional espanyol. En aquest punt, Salas segueix línies d'investigació obertes de manera pionera des de la Universitat de València, entre altres, com en queda bona constància en la bibliografia utilitzada. En el cas de l'autor de Pollença, això es concreta en l'anàlisi de l'Administració municipal en qüestions com fiscalitat, símbols, el nomenclàtor urbà o la política local. Aquesta darrera dimensió es desenvolupa a un destacat capítol que subratlla

la inserció mallorquina en les lògiques de l'Estat nació, a través d'elements com la participació partidista en formacions d'àmbit i obediència nacional espanyola o la recepció i l'experiència dels debats i els afers nacionals des dels municipis.

L'aposta per proporcionar mirades renovades es posa de manifest també en la voluntat de sumar el concepte de nacionalisme banal de Michael Billig. Tanmateix, en aquest punt, tal volta, l'obra pot contenir alguns aspectes per a matisar. El nacionalisme banal, en part, fa al·lusió a la reproducció naturalitzada i inconscient, no percebuda com a tal, del repertori simbòlic i els marcadors de la identitat nacional. La proposta analítica del sociòleg britànic s'ha anat arreglant en la historiografia espanyola només en les darreres dècades, però amb certa vitalitat, com ha remarcat Alejandro Quiroga. L'esforç per incorporar-ne l'ús per part de Salas és destacable. Això no obstant, l'autor reconeix, per exemple, que l'anàlisi de la premsa com a mecanisme de difusió quotidiana d'identitat nacional «podria quedar com una de les mancances d'aquest treball i un dels objectius de futurs estudis» (p. 384). Però, al marge d'això, alguns capítols del llibre, com el titulat «Nacionalitzant des de l'Administració», s'encapçalen amb una referència a Billig, sense recórrer després a la idea de nacionalisme banal. Això pot contribuir a identificar erròniament nacionalisme d'Estat amb nacionalisme banal. De fet, Salas al·ludeix al concepte justament en moments i contexts en què, més aviat, es desplegaria un nacionalisme explícit –*bot*– com seria el de les guerres d'Àfrica, les celebracions de festivitats o les disputes al voltant de la presència de la bandera nacional espanyola a les balconades dels ajuntaments. Per moments, tot plegat pot desdibuixar el concepte.

Igualment, l'autor ofereix una aproximació a la reelaboració dels discursos i l'imaginari nacional per part de cultures polítiques republicanes i socialista. L'objectiu és obtenir un complement a les perspectives «des de dalt». L'estudi permet a Salas observar com les iniciatives polítiques i educatives d'aquelles es van adscriure a l'àmbit nacional espanyol i majoritàriament no posaren en qüestió la preeminència lingüística atribuïda al castellà. En aquest punt, cal convidar l'autor

a insistir en aquests aspectes en pròxims treballs, atesa la riquesa documental que ha quedat per explorar al llibre, com la publicació socialista *El Obrero Balear*.

En conjunt, no hi ha dubtes que *L'espanyolització de Mallorca* representa una contribució important per a la historiografia interessada en el fe-

nomen nacional, a Mallorca i més enllà. Les seues perspectives i conclusions poden ser projectades a molts altres contextos i enriquir-ne els debats.

Aurelio Martí Bataller
Universitat de València